

5. Теорія держави і права: навч. посібник. для підгот. до держ. іспиту. Кол. авт; кер. авт. кол. канд. юрид. наук І.А. Сердюк. 2-ге вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 203 с.
6. Теорія держави і права: підручник. О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смо- родинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. 368 с.
7. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2000. 576 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ: Укр. енцикл., Т. 4: Н – П. 2002. 720 с.
9. Ющик О.І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу: автореф. дис... д-ра юрид. наук. Київ, 2005. – 44 с.

Сердюк Лілія Миколаївна,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМА ПРАВОСУДДЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

До першочергових реформ, яких очікує Український народ, і на необ- хідності проведення яких постійно наголошують вітчизняні та міжнародні експерти, є реформа правосуддя. Її мета – утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльно- сті всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захи- сту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого відновлення в судовому порядку у розумні строки.

У світлі цього Указом Президента України було схвалено Стратегію ре- формування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки. Вищезгаданим документом було визначено пріоритети ре- формування судової влади – системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впрова- дження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні пози- тивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів [1]. У контексті реформи правосуддя на особливу увагу заслуговує конституційний принцип, закріплений у ч. 1 ст. 129 Основного Закону Української держави. Ця основоположна ідея гарантує суддям при здійсненні правосуддя незалеж- ність, а також містить адресовану їм імперативну вимогу керуватися не вер- ховенством закону (як було передбачено попередньою редакцією цього до- кумента) [2], а верховенством права (ч. 1. ст. 129 в редакції Закону від 02.06.2016)№ 1401-VIII від 02.06.2016) [3].

Огляд наукової і навчальної літератури, присвяченої феномену верхо- венства права, свідчить про різну інтерпретацію цього поняття як вітчизня- ними, так і зарубіжними вченими. На підтвердження цієї тези звернемося до умовиводу, якого дійшов М. Козюбра. Правник, зокрема зауважив: «Попри

те, що останнім часом спектр думок у підходах до тлумачення верховенства права у вітчизняному правознавстві дещо звузився (принаймні ототожнення його з традиційним для нашої теорії і практики принципом верховенства закону чи з верховенства усіх нормативних актів, як це було в 90-х роках минулого століття, нині майже не спостерігається), загальної згоди щодо його розуміння не досягнуто. Не допомогло цьому навіть намагання роз'яснити поняття верховенства права Конституційним Судом України» [4, с. 360].

Зі змісту вищенаведеного умовиводу вченого випливає, що, по-перше, верховенство права і верховенство закону поняття не тотожні; по-друге, феномен верховенства права представниками правової доктрини, у тому числі й тими, хто наділений державно-владними повноваженнями тлумачити Конституцію України, інтерпретується по-різному.

У контексті питання, що розглядається нами, заслуговують на увагу міркування П.М. Рабіновича саме з приводу ідей верховенства права та верховенства закону. Вчений, зокрема, зазначає, що принцип верховенства права не тотожний принципу верховенства закону. Відмінність між ними пов'язана з розбіжністю у розумінні права і закону. Важливе значення має і співвідношення цих понять: принцип верховенства закону є більш конкретним. Панування закону означає насамперед верховенство правового закону, бо не кожен закон є саме таким. Відповідність змісту закону праву є ще однією ознакою принципу верховенства права, важливим показником правової держави [5, с. 341–342].

Для розмежування феноменів верховенства права та верховенства закону важливе значення мають і ті теоретичні положення, що стосуються принципу правозаконності як явища, похідного саме від правового закону. Верховенство права передбачає, по-перше, законність, засновану на визнанні і беззастережному прийнятті цінності людини, її убезпеченні від свавілля владних інстанцій та їх посадових осіб, тобто законність, яка у вітчизняній літературі досить часто іменується правозаконністю. Це цілком відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово акцентував увагу на тому, що вислів «згідно із законом» – означає «щоб закон не суперечив принципу верховенства права» [4, с. 365].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) за № 1-33/2004 від 2 листопада 2004 р., верховенство права визначається як панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчю та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються «якістю», що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в

Конституції України [6, с. 314].

Конституційний Суд України вважає, що таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

Вищенаведена правова позиція Конституційного Суду України актуалізує ще один надзвичайно важливий аспект верховенства права – принцип рівності у правах (рівноправності) та рівності всіх перед законом. Ця імперативна вимога, закріплена в ч. 1 ст. 24 Конституції України, означає, що, по-перше, громадяни є рівними у правах і свободах незалежно від місця народження та проживання, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану та інших ознак. Не допускаються будь-які привілеї чи обмеження за вказаними ознаками; по-друге, закон має застосовуватися однаково до всіх осіб. Ніхто не може бути поставлений у привілейоване чи, навпаки, дискриміноване становище залежно від указаних вище ознак. Рівність перед законом має особливе значення при застосуванні рівних підстав юридичної відповідальності за порушення закону; по-третє, принцип рівності забороняє різне ставлення до ситуацій, які за своїми ознаками є схожими, або однакове ставлення до відмінних за своїми рисами ситуацій, якщо таке ставлення не може бути виправдане об'єктивними причинами; по-четверте, принцип рівності у правах та рівності перед законом передбачає також рівний доступ до суду, рівні права у процесі здійснення правосуддя, тобто право бути вислуханим, користуватися рівним правом на захист тощо [4, с. 369].

Таким чином, нова редакція ч. 1 ст. 129 Конституції України змінює концептуальний підхід до правосуддя (його філософію): з одного боку, звільняє суддів від підкорення несправедливому закону, а з іншого – зобов'язує їх відшукувати право в різних формах його об'єктивації, і, як наслідок, ухвалювати справедливі рішення, гідні людини (причому як самого судді, так і учасників процесу) як найвищої соціальної цінності.

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

2. Конституція України. – Київ: Ін Юре, 2006. 144 с.

3. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 30 верес. 2016 р. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2016. 76 с.

4. Загальна теорія права: підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2016. 392 с.

5. Юридична енциклопедія: у 6-ти т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.

6. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2004. Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.